

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Dialecticæ

Dieterich, Conrad

Giessæ Hessorum, 1611

Caput VI. Efficiens Sola Et Cum Aliis.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56580](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56580)

do consumat vetustas: tum in nihilum redigens, quæ an-
nihilans dicitur, ut: Mors in nihilum redigit corpora. Igni
ligna.]

Conservantis sunt hi

CANONES.

I. Si conservans est, effectum tutum & sal-
vum manere potest: Et contra. *Si Deus custodit*
civitatem, salva erit; sin minus, peribit. Si consules
& senatores prudentes sunt, Respubl. in flore ma-
nebit.

II. Ex quo aliquid productum est, per idē
etiam conservatur. *Artes usu & experientia pro-*
ducta. Ergo & iisdem inter nos conservantur.

Vnde Scaliger: Conservatio est essendi continuatio
& quædam perpetua generatio.

III. Interdum una eademq; causa, & pro-
creans & conservans est, ut: *Parentes gignunt*
liberos & eosdem fovent. Deus mundum condidit
& conservat. Spiritus sancti virtute fides in nobis
procreatur & conservatur.

Sic fuit Primus modus, sequitur Secundus.

CAPUT VI.

EFFICIENS SOLA ET CUM
ALIIS.

I. EFFICIENS vel sola efficit, vel cum
aliis,

Illa dicitur Solitaria, Totalis, ὀλική: hæc vero
Socia, Partialis & μερική.

2. Sola est, quæ rem solam sine alte-
rius adminiculo efficit: seu, quæ sola
effectum producit. *Effe-*

Effectum ejus dicitur Solitarium.

[Sola dicitur, non quòd alias nullas socias habeat, sed quòd pares non habeat; Sola enim non excludit subordinationem, sed paritatem saltem societatis & conjunctionis. Alii tria faciunt ejus genera, 1. quòd agat sine ullo auxilio, tale agens Deus est. 2. sine ullo instrumento, ut Simson portas civitatis solus deportans. 3. sine administralia, ut Nisus in interficiendis Rutilis.]

*Vsus Topicus.*Causa solitaria
sive Totalis.

Effect. solitar.

Deus ————— remittere posse peccata.
 Christus ————— redimere à peccatis.
 Fides ————— Iustificatio.
 Simson ————— cades mille Philistæorum.

Vsus Problematicus.

Hæc ita enunciantur; Solus Deus potest remittere peccata. Christus solus nos redemit à peccatis. Sola fide justificatur homo. Solus Simson mille Philistæos occidit.

Vsus Syllogisticus.

Disputantur eadem argumento tertio à Causa Solitaria. *Thema*; Romanus Pontifex non potest peccata condonare. *Quia*, solus Deus peccata remittit. Nos non meremur ex nobis remissionem peccatorum. *Quia*, Christus solus nos redemit à peccatis. Non justificamur operibus, *Quia* sola fide.

*Vicissim contrà ab Effecto Solitario
ad illustrandam causam.*

Christus est verus Deus, *Quia* peccata remittit. Christus est unicus Redemptor noster, *Quia* nos à peccatis redemit. Samson est fortissimus heros, *quia* mille Philistæos occidit. *Alia*; Solus Deus est omnipotens, *quia* solus mirabilia facit. Cæsaris Clementiæ laus propria est, *Quia* ejus solius autor. Nisus solus puniendus est, *quia* solus cædem fecit.

Solitaria sunt hi

CANONES.

D 4

I. So-

I. Solitaria & Totalis causa, si est, ejus motu res existere potest: Sin minus, non potest, ut: *Si sol ortus est, dies est. Sin minus, dies non est.*

II. Solitariae causae solitarius est effectus, ut: *Sola fides justificat: Ergo & justificatio nostra soli fidei adscribenda.* Itaq;

III. Cui tribuitur effectus solitarius, eadem tribuetur & causa solitaria, & contra: ut, *Christo tribuitur potestas remittendi peccata: Ergo & Deus si necesse erit.*

IV. Impossibile est causam efficientem totalem sive solitariam esse toto genere deteriore suo effecto. *Homo est intelligens, misericors, approbans justitiam: Ergo & Deus.*

3. Causa cum aliis est, quæ aliorum adjumento rem efficit;

Seu; quæ cum aliis agit; vel, ad producendum effectum concurrat.

Dicitur etiam concausa, causa socia, Partialis, Effectum verò ejus socium vel partiale.

Vsus Topicus.

Causa socia,
Partialis.

Effectum socium
partiale.

Natura, ars, exercitatio ————— artificem efficere.

Imperator, exercitus, decuriones, ————— Victoria belli.

Centuriones milites.

Vsus enunciativus.

Hæc axiomaticè sic enunciantur; Natura, ars, exercitatio artificem faciunt. Imperator, exercitus, decuriones, milites, &c. in obtinenda belli victoria laborant.

Vsus Syllogisticus.

Disputantur verò Syllogisticè argumento tertio à causa Socia ad arguendum effectum Partiale. Excel-

lens

lens est artifex. Quia natura, arte, exercitatione instructus est. Vicissim ab effectu Socio ad illustrandam causam. Natura, ars, exercitatio conjungenda sunt. Quia conjuncta artificem faciunt.

Exempla alia. Christianorum fides est vera. Quia à Spiritu sancto per verbum excitatur. Gloria bellica multis est communis, Quia à multis parta. Non est suspectus tutor. Quia ejus crimen non colligitur ex mendacio, dolo, & alimentorum denegatione. Mahumentana fides non est vera. Quia ab hominum & Diaboli comento pendet.

Ejus sunt hæ

CANONES.

I. *Partialis causæ partialis est effectus, ut: In victoria obtinenda non solus Imperator, sed & milites sudant. Ergò nec soli Imperatori adscribenda.* Itaq;

II. *Ab una causa partiali effectum totale inferri non potest, ut: Ille habet bonum ingenium. E. est doctus.*

III. *Positis causis sufficientibus in actu sequitur effectus; & contra, ut: Habeo multos libros & preceptores doctos. Ergò ero doctus. N. V.*

C. *Quia plura requiruntur ad doctrinam, nempe ingeni acumen, diligentia & labor, &c.*

[Dicitur I. in Actu. Quia ad causam divè ptes, non sequitur effectus. Dicitur II. sufficientibus: Quia insufficientibus causis positis, effectus non sequitur. Porro Causa sociæ sive cum aliis, vel pares & æquales sunt, vel inæquales. Pares sunt, quæ pari vi efficiunt: seu quæ in societate æquales sunt efficacia. Sic par est vis & potestas in condendo mundo Patris, filii, & Spiritus sancti. Inæquales sunt, quæ impari vi efficiunt.]

4. Harum alia est Principalis; aliæ

minus principales sive adjuvantes.

5. Efficiens Principalis est, quæ plus cæteris efficit.

Dicitur & causa Primaria, Princeps, autor, κὺν εἰς αὐτὸν αἰτία.
Quia una cæteris in operando antecellit, ejusq; prima pars sunt in agendo.

6. Minus Principales seu Adjuvantes sunt, quæ principalem adjuvant.

Dicitur adjuvans aliàs etiam concausa συναιτία, cooperans σύνεργον, interdum subserviens ὑποεργον.

7. Ad Adjuvantem refertur & Instrumentum sive causa Instrumentalis.

8. Causa instrumentalis est, cujus ministerio effectum producitur.

Instrumenta verò sunt organa extra naturam cause principalis, quæ applicata & mota ab aliis actionem adjuvant.

Exempla causarum agentium cum aliis.

Causæ efficiētes cum aliis		Effectum.
Principalis	Spiritus S.	} Conversio hominis.
Adjuvantes	Prophetæ, Apostoli, Pastores.	
Instrumentalis	Verbum Dei.	
Principalis	Angelus.	}eductio Israëlitarum ex Ægypto.
Adjuvantes	Moses, Aaron.	
Instrumentales	Currus, jumenta.	
Principalis	Architectus.	}edificium.
Adjuvan.	Operarii.	
Ministra		
Instrumentales	ferra, malleus, dolabra, machinæ, &c.	

Usus Axiomaticus.

Hæc ita enuntiantur: *Conversio hominis virtute Spiritus Sancti, per verbi divini prædicationem, operâ pastorum, Prophetarum & Apostolorum perficitur. Israëlita ex Ægypto à Deo, præeunte Angelo, ducente Mose & Aarone, curribus atq; jumentis educti sunt. Architectus cum operariis suis, ferris, malleis, dolabris, aliisque machinis adificium extruxit.*

Usus Syllogisticus.

Disputantur eadem Argumento tertio ducto ab efficiente principali. *Iudas & Saul non convertuntur; Quia nulla Spiritus Sancti vis & operatio in illis deprehenditur. Aedificium extrui non potest; Quia deest architectus.*

Vicissim à causis adjuvantibus & instrumentalibus. *Saul non conversus est; Quia Prophetam Samuelem & verbum Dei contempsit. Architectus adificium perficere nequit; Quia operarios non habet, & ferramenta, securis, serra, malleus, aliisque machina ei desunt. Exempla alia. Papa Romanus non est caput Ecclesie. Quia nec à Christo, nec ab Apostolis, nec ab Ecclesia, neq; verbo Dei constitutus est. Simson est heros. Quia, maxillâ asini mille Philistæos occidit. Paulus plantavit, Apollo rigavit, Christus benedixit, 1. Cor. 3. Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei.*

Harum sunt hi

CANONES.

I. Efficientis principalis principale est effectum, ut: *in conversione hominis principaliter Spiritus S. operatur. Ergo & conversio principale Spiritus S. effectum est.*

II. Una & eadem causa habet rationem & instrumenti & primarii efficientis, diverso respectu, ut: *Omnes cause secunda sunt Dei instrumentales & οὐκ αὐτὰ: principes autem cause sunt & αὐτὰ instrumentorum sibi subordinatorum.*

III. Causa principalis non excludit causas minus principales sive administras. Ut, non va-
let: *Plus*

let: *Pluvia sunt causa diluvii, ergo non Deus.*
 Et vicissim. *Deus est causa diluvii, ergo non pluvia.*

IV. Causa adjuvans ad producendum effectum non est sufficiens: ut, *Multitudo librorum non facit te doctum.* Itaq.

V. Positâ causâ minus principali una, non excluduntur aut removentur administræ reliquæ; ut: *N.V.C. natura facit Poëtam.* Ergo *non exercitatio. Requiritur enim utraq.*

VI. Instrumentum totum subservit actioni principalis agentis, à quo dirigitur.

Accipit enim à principali suo agente actionis determinationem: ut, *calamus scriptoris vim habet pingendi literas: ut tamen certo modo & ordine pingat, id omne à scribentis determinatione dependet.*

[*Habent autem instrumenta duplicem vim Activam & Passivam: vel internam & externam. Non movent igitur instrumenta, sed moventur, vi externa: Movent respectu vis internæ quam habent à sua forma: Vnde dicit Thomas*

Omne instrumentum agere dispositivè ad virtutem agentis principalis.]

VII. Essentia instrumenti consistit in usu.
 Itaque, Instrumenta otiosa & extra usum posita, instrumenti nomen non propriè, sed ἐπιωνύμως saltem, sortiuntur: ut, *oculus erutus manus resecta.*

VIII. Remotis & negatis instrumentis ad rem efficiendam necessariis, removeretur etiam effectum: & contra:

Datis instrumentis effectum esse potest. ut:

*ere dispositivè
 hoc de manu
 natis dicit.*

Nep

Non habeo atramentum neque pennam, neque papyrus. Ergo non possum scribere. Pistor habet fornacem, farinam & ligna. Ergo potest pinsere panem. Ille non habuit gladium, neque cultrum, neque securim. Ergo alium vulnerare non potuit.

[Varia sunt causarum Efficientium imprimis Sociarum distinctiones maxime utiles & necessaria. I. Quaedam enim sunt essentialiter & necessariò subordinatæ, sive cum aliis copulatæ, quibus omnibus ad producendum effectum necessariò opus est, ut sol, homo, mas, foemina, in generando homine: Quaedam accidentaliter sive contingenter, quibus omnibus ad producendum effectum opus non est. Ut duo vel tres equi, trahentes currum, quem unus vel duo trahere possent. Harum sunt hi Canones. I. Causæ essentialiter ordinatæ stant pro una. Itaq; II. Ad producendum effectum ut sit, simul poni necesse est: Accidentaliter ordinatas non item. In subordinatis quedam est Prima, quæ in causando primum locum habet. Et quidem Prima vel absolutè & simpliciter, quæ est causa causarum, ipsa sine causa, ut Deus: vel definitè, in suo tantum genere, ut primi coeli motus est causa prima naturalium. Quaedam Secunda, quæ absq; concursu primæ operari non potest, ut natura est causa secunda, per quam Deus agit. Illa dicitur & universalis: hæc particularis. Sic Sol ut causa universalis generat hominem: homo ut particularis. Harum sunt hi Canones: I. Causa prima potest operari & effectum producere sine secunda agente: Itaq; II. Posita causa prima, non est necesse removeri secundam; & posita causa secunda, non est removenda illicò prima. Non igitur V.C. Deus efficit pluvias, Ergo non cause physica. Deus est causa vitæ longævæ. Ergo non refectio naturalis per cibum. Et III. Causa particularis nihil potest sine universali (sustentante & modum agendi per naturam inditum conservante) seu; Causa inferior nihil potest absque superiori (puta in subordinatis & moventibus per se: Non verò per Accidens.) III. Quaedam est propinqua, quæ propius effectum attingit: Quaedam remota, inter quam & effectum alia causa inter-

intercedunt. Sic sol est causa hominis remota, homo propinqua. Panis materia propinqua, est farina, remota, frumentum. IV. Quaedam immediata, qua effectum proximum absque intermediis intervenientibus attingit. Unde dicitur proxima, et causa actu. Sic proxima causa ridendi potentia in homine est humana natura. Quaedam mediata, que intervenientibus aliis effectum attingit. Sic motus coeli est causa terra nascentium. Dicitur aliam causa in potentia, et futuro (quia ea posita effectus ultimus nondum est, sed inchoat esse potest.) Harum sunt hi canones. I. Ex causis remotioribus efficientibus infirma est concludendi ratio. Quae enim sunt effectuum causa proxima, ut N. C. bibit vinum, Ergo est ebrius. Vinum enim remotior causa ebrietatis. II. Saepemotae causa in pari gradu habentur cum propinquis. Nam juxta Ictorum Regulam: Quod quis per alium facit, per se ipsum fecisse putandus est: ut sicarium conducens ad homicidium, eodem cum homicida poena reus est. III. Unumquodque esse dicitur cum actu est, magis quam cum potentia est. V. Quaedam *ἄνευ* impulsiva interior, qua est dispositio sive inclinatio interior ab exteriori producendum effectum irritata. Quaedam est *ἄνευ* impulsiva exterior, interiorem irritans. Unde *ἄνευ* irritatrix, impellens, extrinsecus impellens, incipientia dicitur. Sic interior impulsiva dysenteria est bilis excrementum in toto corpore corrupta, et facta acrior et venenatior: et rior largior potus in astu, crudi fructus, qui putrescenti augentur ac movent venenatam bilem. Sic misericordia Dei est interior impulsiva justificationis nostra: Exterior miseria nostra. VI. Quaedam est efficiens per transmutationem, qua constanti transmutatione seu motu agit in aliquid contra se positum. Sic Gallina est efficiens transmutativa, quae producit pullum per motum. Pullificatio enim non est in gallina, sed in ovo, in patiente quod transmutatur. Sic ventriculus agit per transmutationem in cibum. Quaedam efficiens per emanationem, ex qua effectus sine notabili transmutatione quasi effluit et emanat: Sic, Sol est efficiens emanativa visus: Anima potentiarum sentiendi, videndi, &c.

ere
hoc
nat

in Sole luminis; nec in anima, nec in animali istarum potentiarum productio aliquam mutationem efficit. Illius est hic Canon. Efficiens transmutativum semper producit effectum extra positum. Idem enim non agit in seipsum. Hoc modo ignis agit in aquam, & elementa in se mutuo per qualitates, &c. Zabar. l. 1. de propos. necess. c. 11. VII. Quædam est Univoca, quæ effectus specie sibi similes producit: ut ignis ignem, homo hominem. Quædam Equivoca, quæ effectus specie dissimiles producit: ut, calor solis generat muscas, insecta, vermes. Quanquam hæc & alia distinctiones vel non usque ad eum omnes ac singula exactæ & accuratæ sunt, vel ex specialioribus scientiis melius cognosci possunt.]

Sic fuit modus efficientis secundus; sequitur Tertius.

CAPUT VII.

EFFICIENS PER SE ET

per Accidens.

1. CAUSA efficiens vel per se efficit, vel per accidens.

2. Efficiens per se est, quæ sua facultate (propria & insita, non aliena) efficit, (effectum producit.)

Dicitur Aristoteli κατ' αὐτό. Alias etiam proxima, & primum tangens appellatur.

3. Agit verò vel naturâ; vel consilio.

[Natura agere dicuntur, quæ rationis expertia, solo instinctu naturali & quadam agendi facultate in creatione ipsis à Deo indita, efficiunt, ut omnia bruta & creatura rationis expertes. Consilio agere dicuntur natura rationales, in quibus voluntas & deliberandi facultas inest, seu quæ libera mentis deliberatione à rationis prescripto agunt, ut Deus, angelus homines.] Itaque

4. Effi.